

“Sumqayıt qatili” Qriqoryanın sonrakı taleyi necə oldu?

1988-ci il fevralın 27-dən 28-nə keçən gecə Sumqayıtda baş vermiş iğtişaşlar nəticəsində 32 nəfər ölüb. Onlardan 26-sı erməni, 6-sı isə azərbaycanlı olub.

Bu hadisələr SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin ermənilərin özləri ilə birgə təşkil etdiyi və həyata keçirdiyi ssenarinin tərkib hissəsi idi. Sumqayıtda bu hadisəni təşkil etmək üçün seçilmiş şəxs də erməni - iki dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan idi. Baxmayaraq ki, Sumqayıt hadisələrinin təşkilatçısı kimi azərbaycanlı Əhməd Əhmədov ittiham edilərək güllələnib, amma şahid ifadələri əsl günahkarın əslində erməni əsilli Eduard Qriqoryan olduğunu sübut edir.

Sumqayıtda baş verən hadisələrdə əsas təşkilatçılardan və icraçılarından olan Eduard Qriqoryan “Krunk”un fəal üzvü idi. İstintaq qrupunun materiallarından aydın olur ki, 1988-ci il fevral ayının ortalarında onun yaşadığı mənzilə Yerevandan bir qrup emissar gəlib. Belə ki, Qriqoryan təlimatlandırılmış, ona pul, narkotik vasitələr verilmişdi. “Paşa” ləqəbli Edik ertəsi gün ətrafına bir neçə azyaşlı yeniyetmə və gəncləri toplamış, yaxın günlərdə bəzi əməliyyatlarda iştirak etsələr, çoxlu pul verəcəyini bildirərək onları şirnikləndirmiş və 1988-ci il fevral ayının 27-29-da Sumqayıtda iğtişaşlara rəhbərlik etmişdi.

İstintaq materiallarında Qriqoryan və rəhbərlik etdiyi qrupun necə formalaşması, səfərbərlik və idarə olunması mexanizmi özünü açıq göstərir. Qriqoryan qrup üzvlərinə nəzarət edir, qorxub geri çəkilməyə təzyiqlər göstərir, bəzən tərəddüd edənləri dilə tutur və özü erməni olduğu halda, Azərbaycan milliyətçiliyindən çıxış edərək ermənilərə hücum etməyin zəruriliyini sübut etməyə çalışmış. O da məlum olur ki, Eduard Qriqoryan Sumqayıtda erməni talanlarını hələ talanın baş verdiyi fevral ayından xeyli əvvəl planlaşdırmış və bu barədə özünə yaxın adamlara bildirmişdi.

O, qrupa rəhbərlik edirdi

Qriqoryanın qrupun lideri olması və talanları əvvəldən hazırlaması haqda qrup üzvləri hələ 1988-ci ildə öz ifadələrində bildirmişdilər. Bunu onunla bir yerdə işləmiş və əvvəllər məhkum olmuş Əfsər İsayevin dedikləri də sübut edir: “Tez-tez biz onunla işdən evə birlikdə qayıdanda Eduard Qriqoryan mənə deyirdi ki, çoxlu zəngin erməni mənzilləri tanıyır və çox yaxşı olardı ki, onları qarət etsinlər”.

Fevralın 27-də Eduard Qriqoryan qrup üzvlərini bir yerdə yığaraq onlara nə etmək barədə göstəriş verməyə başlayır. Məsələn, Qriqoryanın qrupunun üzvü olmuş Nizami Səfərov öz

ifadəsində deyib: “Məni və qohumum Qalib Məmmədovu Nadir Nəcəfov və Vaqif Hüseynov çağırıdılar və bizi çayxanaya apardılar. Çayxanada Edik Qriqoryan, Oqtay Babayev və Elçin Gəncəliyev oturmuşdular. Bizim söhbətimiz zamanı Edik Qriqoryan fevralın 28-də saat 15:00-da avtovağzalın yanındakı çayxanada toplaşmağı təklif etdi. Biz razılaşdıq ki, hər birimizin yanında silah olmalıdır: bıçaq, balta və s. Kim nə ilə bacarır silahlansın. Edikin sözlərinə görə, şəhərdə yaranan vəziyyət bizə cəzasızlıq mühitində erməniləri qarət etmək, zorlamaq, öldürmək üçün imkan verir. Bütün oturanlar onunla razılaşdılar. Xatırlayıram ki, biz həm də razılaşdıq ki, hər kəs özünün “etibarlı” tanışını gətirsin”.

Qriqoryan qrupu idarə etmək, qrup üzvlərini nəzarətdə saxlamaq və qarışıqlıqda heç kimi itirməmək üçün “polundra” parolunu tətbiq etmiş, bir-birini itirdikdə harada görüşmək lazım olduğunu müəyyənləşdirmişdi. Bu qrupu daha mütəşəkkil edir və eyni zamanda qrup üzvlərinin qorxaraq qəsdən yoxa çıxmasının, qaçmasının qarşısını alırdı.

Elçin Gəncəliyevin ifadəsindən görünür ki, küçədə adam çox olsa da, qrupun üzvləri 6 saat ərzində bir-biri ilə ayrılmayıblar və bir-birlərini itirməyiblər.

Qriqoryan hamını erməni evlərini talan etməyə səsləyir...

Eduard Qriqoryan qrup üzvlərini narkotik həblərlə təmin edirdi. O gördü ki, qrup üzvləri arasında tərəddüd edənlər var. Eyni zamanda o, qrup üzvlərinə oğurluq və qarət edəcəklərini desə də, onları daha aqressiv cinayətə hazırlayırdı. Elə buna görə də hərəkətə keçməzdən əvvəl cəsarətləndirmək, aqressivləşdirmək üçün onlara xüsusi narkotik təsiri olan həblər paylayırdı, amma tək bununla kifayətlənmirdi.

Nizami Səfərov ifadəsində qeyd edib ki, 28 fevral 1988-ci il tarixdə avtovağzalda Eduard Qriqoryan, onun qardaşı Albert Qriqoryan və qardaşda olan tanımadığı adamlar öz aralarında erməni dilində danışaraq “Qaz-53” markalı maşında camaata ara, narkotik və dəmir parçaları paylayıb.

Qrup üzvü Qalib Məmmədov 1988-ci ildə istintaq verdiyi ifadəsində deyir: “Qarabağ bizimdir!” bağıraraq qurtaranda Eduard Qriqoryan “Ardımca gəlin” dedi və irəli çıxdı. Qalanları da onun ardınca getdilər. Qriqoryan dəstəni “Dostluq” küçəsinə çıxardı. Qriqoryan əvvəlcə hər kəs görsün deyə işıqfora dırmaşaraq hamını erməni evlərini talan etməyə səslədi”.

Qriqoryanın qrupunun müxtəlif üzvləri talan etdikləri mənzilləri məhz Qriqoryanın tanıdığını bildirirdilər. Bir neçə ifadədə isə Qriqoryanda hü-

cum ediləcək mənzillərin siyahısının olması təkrar-təkrar təsdiqlənir.

Əfsər İsayevin ifadəsindən: “Evlərdən birinin yanında biz yuxarı qalxmağa cəsarət etmirdik. Qriqoryan Edik qışqırdı: “Batalyon ardımca!” Ancaq hamı yerində durmuşdu və heç kim tərpenmirdi. Onda Qriqoryan yenə qışqırdı: “Nədən qorxursunuz, irəli!” Özü isə qabağa çıxıb binanın ümumi giriş qapısına daxil oldu. Onun ardınca bütün qrup getdi. Mən ikinci mərtəbəyə qalxanda gördüm ki, sağdakı mənzildə qapı sındırılıb və bütün qrupumuz oradadır. Bir kişi yerə yıxılmışdı və başından qan axırdı. Edik Qriqoryan isə əlində balta onun yanında dayanmışdı. O, Nizamiyə qışqırıb soruşdu: “Nizami! Bu bizdə neçəncidir, artıq üçüncü, yoxsa dördüncü?” Nizami ona cavabında dedi: “Bu artıq üçüncüdür Edikcan”.

Qrup üzvlərinin hər biri talanlar və istintaq zamanı Eduard Qriqoryan tərəfindən hədələndiklərini və ondan qorxduqlarını söyləyiblər...

Bu, əslində soyğunçuluq yox, milli zəmində talanın nümayişi idi...

Tərədilən talanların istintaqı onu üzə çıxarıb ki, Eduard Qriqoryan qrup üzvlərini oğurluq adı ilə cəlb etsə də, talan və quldurluğa başlayıb və hərəkətlərinə mümkün qədər kütləvi xarakter verməyə, nümayişkarane etməyə çalışıb və buna nail olub. Onun formalaşdırmağa çalışdığı qrupun sayını artırmağa çalışması, onlara silahlanmağı tapşırması, işgəncə verdiyi Emma adlı qadının necə öldürüldüyünü adamlara göstərmək üçün onu küçəyə çıxarmağı əmr etməsi göstərir ki, Qriqoryan, əslində, soyğunçuluq yox, milli zəmində talanın nümayişini təşkil edirdi.

İfadələrdən görünür ki, Eduard Qriqoryan mənzillərdən qənimət əldə etməyə çalışmırdı və demək olar ki, mənzillərdən heç nə götürmürdü. O daha çox adam öldürməyə, zorakılıq göstərməyə və bunu nümayişkarane şəkildə etməyə üstünlük verirdi.

İstintaq materiallarında Eduard Qriqoryanın bilavasitə 5 nəfəri qətlə yetirdiyini və üç nəfərə zorakılıq göstərməsini sübut edən faktlar var.

1988-ci ilin martın 9-da keçirilmiş tanınma prosesində Lyudmila Mejlumyan 3 nəfərin arasında Eduard Qriqoryanı tanıyır və məhz onun 28 fevral 1988-ci ildə onların mənzilində olduğunu təsdiqləyir. Martın 18-də üzleşmə zamanı Qriqoryanın yalvarışlarına və onu dilə tutmasına baxmayaraq, Mejlumyan dəfələrlə fikrini təsdiqləyir. Hətta onun erməni olduğunu bildiyi təqdirdə də fikrindən dönmür.

Onun bacısı Karina Mejlumyan da Eduard Qriqoryanı tanıyır...

Qriqoryan fevralın 29-da həbs olunur, amma...

Sumqayıt hadisələrinin ilk günü - fevralın 28-də Sumqayıt şəhərinin

Prokurorluğunda cinayət işi açılır. Eduard Qriqoryan və bir çoxları hələ fevralın 29-da, yəni Moskvadan xüsusi qrup gələncə qədər artıq həbs olunur.

Amma erməni təşkilatları bu cür cinayətlər törətmiş E.Qriqoryanı ağır cəzadan qurtara bilib. E.Qriqoryana məhkəmədə ömürlük iş istənsə də, bilavasitə Moskvaya tabe olan istintaq qrupu tərəfindən 12 il azadlıqdan məhrum edilib. Təşkilatçılığı ilə bağlı məqamların yenidən istintaqa qaytarılması haqqında qərar çıxarılıb. Eduard Qriqoryan 27 may 1990-cı ildə Rusiyanın Stavropol vilayətindəki 1 saylı istintaq təcridxanasına aparılıb. 18 avqust 1991-ci ildə Bakıdakı 1 saylı istintaq təcridxanasına qaytarılıb. 26 avqust 1991-ci ildə Yerevan şəhərindəki 1 saylı istintaq təcridxanasına göndərilib. Və onun izləri burada itir...

Son dövrlər isə bir çox mətbu orqanlarda yer alan məlumatlara görə, çox az müddətdən sonra azadlığa buraxılan “Sumqayıt cəlladı” kimi tanınan bu erməni hazırda Rusiyanın paytaxtı Moskvanın yaxınlığındakı Sergiyev Posad şəhərində, beşmərtəbəli yaşayış binasındakı mənzillərdən birində məskunlaşıb. Eduard Qriqoryan indi Sergiyev Posadda adı ilə asudə həyat yaşayır...

Eduardın Sumqayıtda törədilən kütləvi iğtişaşların fəal iştirakçısı olması sübuta yetirilib

Bu gün də ermənilər Sumqayıtda kütləvi iğtişaşların fəal iştirakçısı olmuş Eduard Qriqoryanın hadisələrdə iştirakının olmaması, erməni olduğuna görə onun barəsində saxta sübutlar toplanması, bəzi hallarda isə onun, ümumiyyətlə, erməni olmadığı, anasının azərbaycanlı olması və pasportunda milliyyətinin azərbaycanlı göstərilməsi kimi şayiələr yaymaqla məşğuldurlar...

Ermənilərin nə deməsindən asılı olmayaraq, Eduard Qriqoryanın Sumqayıt şəhərində törədilmiş kütləvi iğtişaşların fəal iştirakçısı olması ibtidai və məhkəmə istintaqı zamanı toplanmış sənədlərlə kifayət qədər sübuta yetirilmiş və onun barəsində qüvvədə olan Azərbaycan SSR Ali Məhkəməsinin 22 dekabr 1989-cu il tarixli hökmü vardır.

2015-ci ilin yanvar ayının 9-da E.Qriqoryanın 1 sentyabr 2000-ci il tarixə kimi qüvvədə olan Azərbaycan Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələri ilə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi barədə qərar çıxarılıb, məhkəmənin qərarı ilə həbs-qətimkan tədbiri seçilməklə axtarış verilib...

Yasəmən MUSAYEVA,
“Azərbaycan”